

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון
שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

לע"נ יהודה פנחס ע"ה בן הרב שרגא פיועל נ"י
כ"ב אב תשכ"ח – י' אב תשע"ב

קול אישה I: הבסיס ההלכתי

כיצד מתייחסת ההלכה לשירה באופן כללי? מהו העניין הספציפי הנוגע לקול אישה? באיזה מצב ועל איזה סוג קול חל איסור קול אישה?

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, ושיינע גולדברג

תרגום: שיראל גרסון | עריכה בעברית: עדיה בלנק

שירה

הקול שלנו, המשמש אותנו לדיבור או לשירה, הוא חלק מרכזי בזהותנו כבני אדם. אונקלוס מדגיש זאת בפרשנותו לסיפור הבריאה:

תרגום אונקלוס בראשית ב', ז

והות באדם לרוח ממללא [והייתה באדם לרוח ממללת]

בעת שאנחנו מדברים, אנו משתמשים בקול שלנו לא רק כדי להעביר מידע, אלא גם כדי ליצור תקשורת רגשית עם הסובבים אותנו. כאשר אנו שרים, קולנו יכול לעורר ולהעמיק את רגשותינו העזים ביותר, להמתיק את שגרת יומנו ולהלל את בוראנו. דבורה ומרים הנביאות, למשל, נותנות שבח לה' באמצעות שירה:

שמות ט"ו, כ-כא

וּתְקַח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֶחָת אֶהָרָן אֶת הַתֵּף בְּיָדָהּ וּתַצֵּאן. כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלֹת. וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירָו לַה' כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וָרֶכֶב רָמָה בָּיָם.

שופטים ה', א, ג

וַתֵּשֶׁר דְּבֹרָה וּבָרַךְ בֵּן אֲבִינֵעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: אֲנִי לַה' אֲשִׁירָה אֲזַמֵּר לַה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל.

כהקדמה לדיוגנו בנושא קול אישה, הלכה המגבילה האזנה של גברים לקולה של אישה, הבה נבחן

מגבלות הלכתיות על שירה באופן כללי.

מגבלות על שירה

שירים תופסים מקום נכבד בתפילות בבית הכנסת ובשולחן השבת. עם זאת, מקורות חז"ל מצביעים על כך שההלכה אינה תמיד רואה כל שיר בעין יפה. במיוחד לאחר חורבן בית המקדש, הוטלו הגבלות על סוגי שירים מסוימים. חלק נכבד מן הדיון ההלכתי בנושא זה מתמקד בהקשרם, תוכנם ומטרתם של השירים.

א. הקשר – שירה היא לעתים קרובות ביטוי לשמחה, ושמחתנו תמיד תהיה פחותה יותר בעקבות חורבן בית המקדש. בנבואת החורבן אומר ישעיהו:

ישעיהו כ"ד, ט

בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן יִמְרַשְׁכֶּר לְשִׁתּוֹ.

לפי המשנה, פסוק זה בא ללמדנו שאין עוד לשיר במשתאות, למשל במסיבות או בפאבים, לאחר שבית המקדש חרב והסנהדרין גלתה מירושלים.

משנה סוטה ט, יא

משבטלה סנהדרין בטלה השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין וגו'.

הגמרא מביאה את אותו הפסוק כבסיס לאיסור על שירה במשתאות לאור החורבן, ומביאה פסוק נוסף כדי להדגיש שגם שירת א-קפלה כלולה באיסור:

גיטין ז ע"א

שלחו ליה למר עוקבא: זמרא [רש"י: לשורר בבית המשתאות] מנא לן דאסיר? שרטט וכתב להו: "אל תשמח ישראל אל גיל בעמים". ולישלח להו מהכא: "בשיר לא ישתו יין ימרשכר לשותיו". אי מההוא, ה"א [הוא אמינא] ה"מ [הני מילי] זמרא דמנא, אבל דפומא שרי, קמ"ל.

תרגום:

שלחו לו למר עוקבא: זמר [רש"י: לשורר בבית המשתאות], מניין לנו שאסור? שרטט וכתב להם: "אל תשמח ישראל אל גיל בעמים" (הושע ט', א). ושישלח להם מכאן: "בשיר לא ישתו יין ימרשכר לשותיו" (ישעיהו כ"ד, ט)? אם מהפסוק ההוא, הייתי אומר שאלו המילים הן על זמר בכלי, אבל בפה מותר – בא להשמיענו (שגם זמר בפה אסור).

לאחר החורבן, האיסור על שירה הביע צער ויגון כבד על אובדן בית המקדש.

ב. תוכן – הרי"ף (בשם אחד הגאונים) מסביר כי האיסור על מוזיקה ווקאלית מתייחס דווקא לשירי אהבה ולא לשירי הלל לה'.

רי"ף ברכות, כא ע"ב בדפי הרי"ף

פירש גאון הא דאמרינן זמרא בפומא אסיר ה"מ [הני מילי] כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביפיו אבל דברי שירות ותשבחות וזכרון חסדיו של הקדוש ברוך הוא אין אדם מישראל נמנע מזאת ומנהג כל ישראל לאמרן בבתי חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה ולא ראינו מי שמיחה בזאת.

התלמוד הירושלמי מרחיב בנוגע לסיבה שבגללה שירים על אהבה ועל יופי מעלים חששות הלכתיים:

תלמוד ירושלמי סוטה ט, יב

משנה: משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין. גמרא: ...אמר רב חסדא, בראשונה היתה אימת סנהדרין עליהן ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר. אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהן הן אומרים דברי נבלה בשיר.

החשש העיקרי, כפי שמובא בירושלמי, הוא לא שאנשים השקועים בשירה עלולים לחדול מן האבלות על החורבן, אלא שהם עלולים להשתמש בשפה שאינה ראויה. באופן כללי, חל איסור על ניבול הפה ועל שימוש בשפה לא הולמת.

פסחים ג ע"א

דאמר רבי יהושע בן לוי: לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו.

בספר מורה נבוכים, הרמב"ם מתנגד אפילו להלחנת שירים המשתמשים בשפה גסה או כזו המרמזת על תכנים מיניים, שירים שעושים שימוש לרעה ביכולת הדיבור שלנו שניתנה לנו במתנה מהקב"ה:

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק ח, תרגום אבן תיבון

וכבר ידעת גודל האיסור שבא אצלנו בנבלות הפה, וזה ג"כ מחוייב שזה הדבור בלשון הוא מסוגלות בני אדם וטובה גמלה השם לאדם להבדילו בה משאר בעלי חיים, כמו שאמר מי שם פה לאדם, ואמר הנביא ה' אלהים נתן לי לשון למודים, ואין צריך שנשתמש בטובה ההיא אשר נתנה לנו לשלמות ללמוד וללמד, בגדולה שבחסרונות ובחרפה השלמה עד שנאמר מה שיאמרוהו הגוים הסכלים הזונים בשיריהם ודבריהם הנאותים בהם לא כמי שנאמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, וכל מי שישתמש במחשבתו או בדברו בדבר מעניני החוש ההוא אשר הוא חרפה לנו, עד שיחשוב במשתה או במשגל ביותר מן הצריך לו או יאמר בו שירים כבר לקח הטובה אשר גמלו השם אותה והשתמש בה ונעזר בה במרי הגומל אותו ועבור על מצותיו, ויהיה כמי שנאמר בהם וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל.

ג. מטרה – הבחנה נוספת בין סוגי שירים עולה מן הדיון של התלמוד הבבלי במשנה על השירה שלאחר חורבן בית המקדש.

סוטה מח ע"א

...אמר רב הונא: זמרא דנגדי ודבקרי – שרי [מותר], דגרדאי – אסיר [אסור]. רב הונא בטיל זמרא [ביטל זמרה]... אתא רב חסדא זלזיל ביה [בא רב חסדא וזלזל באיסור]....

רש"י סוטה מח ע"א

זמרי דנגדי – מושכי ספינות בחבל שרי [מותר] שאינו אלא לזרזם במלאכתם. ודבקרי – שמזמרין בשעה שחורשין ואינו אלא לכוין את השוורים לתלמיהם שהולכין לקול השיר דערב עליהם. דגרדאי – אינו אלא לשחוק.

רב הונא מבחין בין שירים המושרים למען מטרה מעשית מסוימת מותרת, למשל לתת קצב ולהמריץ את העבודה, לבין שירים לשם שעשוע בלבד, שאותם הוא אוסר כיוון שהם נוגדים את האבל הראוי בעקבות החורבן. רב חסדא, לעומת זאת, מתיר את שני סוגי השירה.

ד. צניעות – שיקול אחרון זה עולה מהמשך הגמרא בנוגע לשירה לאחר חורבן הבית:

סוטה מח ע"א

אמר רב יוסף: זמרי גברי ועני נשי – פריצותא, זמרי נשי ועני גברי – כאש בנעורת. למאי נפקא מינה? לבטולי הא מקמי הא....

גברים ונשים השרים יחד נתפסים כאן כנוהגים באופן לא צנוע, וכאשר נשים הן המובילות את השירה המצב מתואר כ"אש בנעורת", כלומר בעייתי במיוחד. משום כך, המשנה ברורה פוסק שבעת שגברים ונשים עובדים יחד, אסור להם לשיר יחד כאשר נשים מובילות את השירה והגברים עונים:

משנה ברורה תקס יג

.....בבית חרושת המעשה שיש שם גם אנשים ואלו מזמרות ואלו עונים אחריהן הוא כאש בנעורת ומצוה רבה לבטלם.

יישום הדברים בימינו

עד כה למדנו מהמקורות שעלינו להימנע משירה במשתאות וכן להימנע משירים גסים ומיניים, ולהעדיף שירים בעלי תוכן של קדושה. יתרה מזאת, מכיוון שאנו מתאבלים על חורבן הבית, על השירה להיות לשם מטרה מוגדרת.

בימינו, קהילות יהודיות לרוב מקילות בהגבלות על השירה הקשורות לחורבן. בתשובה מהמאה העשרים, מסכם הרב יעקב ברייש את הדיון ההלכתי סביב שירה, ומתייחס להיבטים מעשיים בימינו כמו שמיעת מוזיקה ברדיו:

שו"ת חלקת יעקב אורח חיים סימן סד, ב

...ומי התיר שארי הדברים הנאמרים בשו"ע [בשלחן ערוך] תק"ס לאסור משום אבלות לאחר החורבן... שכל זה אין נוהגין כלל, וזמרת הרדיו עכ"פ [על כל פנים] יש לסמוך על שיטת רש"י ותוס' [פות] בגיטין דרך בבית המשתה על יין ... ובהגהות מרדכי ריש גיטין דדוקא במשתה בלא אכילה הוא דאסור שכן דרך עכו"ם אבל במשתה של אכילה מותר ... ואם לפעמים נשמע קול אשה או שירי חשק ועגבות ודאי היא דאסור וצריכין להיזהר. ויש עוד סברא גדולה להתיר כיון דבשעת הגזירה לאסור הזמרא מטעם אבלות לא היה עדיין הרדיו לא חל הגזירה על הרדיו... שאין רואים כלל המנגן ובא ממרחק רב עפ"י [על פי] חדשות הטבע מיקרי פנים חדשות ואינו בכלל הגזירה...

הרב ברייש מציין כי מנהגי אבלות רבים בעקבות החורבן כבר אינם נהוגים כיום, ואנשים בימינו שרים יותר בחופשיות מכפי שנהגו בעבר. האיסור על שירה במשתאות, לעומת זאת, ככל הנראה עדיין רלוונטי כאשר לא מתלווה סעודה לשתייה או כאשר השיר הוא בעל אופי מיני. שתי ההגבלות הללו עומדות בעינין גם כיום, ללא קשר להקלה במנהגי האבלות.

בתשובתו מוסיף הרב ברייש הבחנה חדשה בין סוגי מוזיקה. הוא מסביר כי מוזיקה הנשמעת דרך הרדיו אינה דומה למוזיקה בהופעה חיה, משום המרחק בין המוזיקאים למאזין ומפני שחז"ל לא לקחו בחשבון את הרדיו בעת שגזרו את הגזירה. לפי היגיון זה, הבחנה זו חלה גם על סוגים אחרים של מוזיקה מוקלטת או המועברת באופן חשמלי.

הרב ברייש מוסיף לתיאורו גורם נוסף בעל חשיבות מכרעת, והוא אם הקול הנשמע מהרדיו הוא קול אישה. הבה נבחן כעת מדוע הדבר עלול להיות בעיה, ונראה כיצד הדיונים בנוגע להקשר, לתוכן ולמטרה של השיר קשורים לקול אישה.

כיצד עלינו להתייחס למגבלות הלכתיות על מוזיקה?

למעט החששות בנוגע לקול אישה ולתקופות ספציפיות של אבל אישי או לאומי, נראה כי הנוהג המקובל הוא להאזין למוזיקה, לשיר ולנגן ללא הגבלות הלכתיות מיוחדות או תחושת אי נוחות.

ואכן, רבות מן ההלכות הקשורות באבל על החורבן אינן נהוגות כיום. בשנים האחרונות, בעקבות התקדמות הטכנולוגיות שהובילו להפקה ולהפצה נרחבת של מוזיקה, האזנה למוזיקה הפכה יותר ויותר לחלק מחיי היום יום של האדם הממוצע.

למרות זאת, ההתייחסות לאיסור קול אישה כאל השיקול ההלכתי היחיד הקשור להאזנה למוזיקה עושה עוול לנשים ולהלכה עצמה. ההלכות והמנהגים המביעים הסתייגות ממוזיקה, ובפרט ממוזיקה שאינה צנועה, מעלים שאלות רחבות יותר שאותן יש לבחון.

עד כמה ובאיזה אופן משפיעה המוזיקה שאנו שומעים ברקע על חיינו ועל התנהגותנו? כמה מאיתנו זורמים ושרים מבלי לשים לב למילים שמעולם לא היינו מוצאים מפינו בדיבור, רק משום שהן נאמרות בלחן קליט או כחלק משיר הנוגע לליבנו? מדוע מקובל שרק מנשים מצופה לבחון את תוכן השירה ואת צניעותה?

המחויבות הדתית הכללית להיות מודעים למוזיקה שאנו מאזינים לה היא רחבה הרבה יותר מן הגבולות של איסור קול אישה.

קול אישה

מדוע האופן שבו אישה בוחרת להשתמש בקולה הוא נושא כה רגיש?

נתחיל בקול הדיבור. בדוגמה יוצאת דופן בספר שופטים, כאשר שר הצבא הכנעני סיסרא נמלט מהכוחות הלוחמים של דבורה, יעל משתמשת בדיבור כדי לשכנע אותו לתפוס מחסה באוהל:

שופטים פרק ד', יח

וַתֵּצֵא יַעֲלֵל לְקִרְאֵת סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֵדְנִי סוּרָה אֵלַי אֵל תִּירָא וַיִּסָּר אֵלֶיהָ הֶאֱהָלָה וַתִּכְסֶּהוּ בִשְׂמִיקָה.

בגמרא מובא כי הקול של יעל גרם לסיסרא לעוררות מינית.

מגילה טו ע"א

תנו רבנן: רחב בשמה זינתה, יעל בקולה...

חז"ל פירשו את דבריה של יעל כחושניים, כהקדמה לאופן שבו היא פיתתה את סיסרא. מעשיה אלה, שאפשרו לה להרוג את סיסרא ולהבטיח את הניצחון לבני ישראל, מותרים משום שהיו "עבירה לשמה". עם זאת, באופן כללי, שימוש בקול או במילים בכוונה כדי לגרות מינית משהו מחוץ למערכת הזוגית נוגד את עקרון הצניעות.

ראינו כי גברים, בדומה לנשים, צריכים גם הם להיזהר מפיתוי באמצעות קולם. אולם ייתכן שחז"ל מייחסים תשומת לב מיוחדת לקול הנשי משום שכפי שמובא בגמרא (בעקבות פסוק בשיר השירים), קולה של האישה לרוב נחשב כנעים יותר בהשוואה לקול הגבר:

נדה לא ע"ב

מפני מה אשה קולה ערב ואין איש קולו ערב?... שנאמר כי קולך ערב ומראך נאווה.

רש"י מציין במקום אחר כי לפי אותו פסוק בשיר השירים, קול האשה יכול לעורר תשוקה בקרב גבר:

רש"י ברכות כד ע"א

קולך ערב – מדמשבח לה קרא בגוה – שמע מינה תאווה היא.

אשה יכולה להשתמש בקולה הנעים ובמילים אינטימיות כדי לעורר מיניות, כפי שכנראה עשתה יעל כאשר פנתה לסיסרא. ייתכן שמשום כך חז"ל כללו **דיבור** פלרטטני כחלק מן ההתנהגויות המנוגדות לדת יהודית.

משנה כתובות ז, ו

ואיזה דת יהודית?ומדברת עם כל אדם...

כתובות עב ע"ב

ומדברת עם כל אדם. אמר רב יהודה אמר שמואל: במשחקת עם בחורים.

הגמרא אינה מרחיבה ומסבירה אם החשש הוא לסגנון, להקשר או לתוכן של דברי האשה. יש בכך היגיון, שכן הגדרות הצניעות עשויות להשתנות ביחס לכל אחד משלושת הגורמים הללו, ודת יהודית מתייחסת להתנהגות צנועה של נשים יהודיות:

רמב"ם הלכות אישות פרק כד, יא

ואיזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל

כל יהודי מצופה לנהוג באופן צנוע. ובכל זאת, התנהגות המפרה את דת יהודית, כמו למשל שימוש בקול בשיחה אינטימית שאינה הולמת, נחשב לבעייתי במיוחד בעבור אשה נשואה, שכן הדבר עלול להוביל לכך שיחשדו בה בבגידה.¹

קול אשה: איסור הגבר

כל האמור לעיל תורם להבנתנו את קביעתו של האמורא שמואל, שלפיה קול אשה נחשב כמו ערוה מבחינת מבטו של גבר. כדי להבין את ההשלכות העולות מכך בעבור נשים, עלינו להבהיר תחילה את משמעות הדברים.

הגמרא במסכת ברכות² מתייחסת לאותו פסוק משיר השירים כביסוס לקביעתו של שמואל.

ברכות כד ע"א

אמר שמואל: קול באשה ערוה, שנאמר כי קולך ערב ומראך נאווה.

¹ רא"ש מסכת כתובות פרק ז, יא

ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשד זנות הוא דמפסדה.

² אותה הגמרא מגדירה חלקי גוף של נשים המכוסים בדרך כלל כערוה. להרחבה נוספת בנושא זה, ראו בדיונינו [בלבוש א ובלבוש ג](#).

ברכות כד ע"א

א"ר [אמר רבי] יצחק טפח באשה ערוה. למאי?... באשתו ולק"ש [ולקריאת שמע] אמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר (ישעיהו מז, ב) גלי שוק עברי נהרות וכתוב (ישעיהו מז, ג) תגל ערותך וגם תראה חרפתך אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר (שיר השירים ב, יד) כי קולך ערב ומראך נאווה אמר רב ששת שער באשה ערוה שנא' [שנאמר] "שערך כעדר העזים" (שיר השירים ד, א).

הפסוק מדגיש את הנועם הייחודי בקול האישה כאשר היא משמיעה אותו לאהובה. המילה "עֶרֶב" אף נשמעת דומה למילה "ערווה". חשוב מכך, הפסוק משווה בין קול האישה למראה שלה, מה שעוזר להסביר כיצד יכול הקול להידמות לדוגמאות אחרות לערווה המובאות באותה הגמרא, כמו ירך האישה, שעליהן אסור לגברים להסתכל, אף שלא ניתן לראות הקול ממש.³

גמרא נוספת במסכת קידושין מתייחסת לדברי שמואל בנוגע להגבלת השיחות וברכת השלום בין גברים לנשים.⁴

קידושין ע"א

[אמר רב נחמן בר יצחק:] נשדר ליה מר שלמא [ישלח אדוני שלום] לילתא [אשתו של רב נחמן]? א"ל [אמר ליה] [רב יהודה]: הכי [כך] אמר שמואל: קול באשה ערוה.

דיאלוג זה מפתיע, משום שהתנ"ך והספרות ההלכתית מביאות דוגמאות רבות של שיחות בין גברים ונשים. בדוגמא המובאת בגמרא, ילתא, אשתו של רב נחמן, אסורה על רב יהודה מבחינה מינית, ולכן הוא אינו רוצה לשוחח איתה. דבר זה עשוי לרמז שיתכן שהשיחה אסורה משום קול אישה רק כאשר יש חשש לגילוי ערווה (יחסים אסורים) בין המדברים. אולם לא נראה שרב נחמן רואה כל פסול בכך שאשתו תשוחח עם רב יהודה.

גמרות אלה מותירות אותנו עם ארבע שאלות מהותיות לגבי קול אישה:

- מתי חל האיסור?
- על איזה סוג קול הוא חל?
- האם כוונתו של הגבר משנה?
- האם איסור קול אישה תלוי בהקשר?

יחד, ארבעת הגורמים הללו יעצבו את האופן שבו קולות הנשים נשמעים בקהילותינו.

קריאת שמע וזמנים אחרים

מתי חל איסור קול אישה?

קביעתו של שמואל בגמרא בברכות מופיעה בתוך דיון באיסור על הגבר לראות חלקים המכוסים בדרך כלל בגוף האישה (המכונים ערווה, מדרבנן) בזמן קריאת שמע. הלכה זו חלה גם אם בפועל הערווה אינה גורמת לעוררות מינית אצל הגבר הרואה אותה.⁵

הפוסקים נחלקו בשאלה אם איסור קול אישה חל רק בזמן שאדם קורא קריאת שמע או תפילות אחרות, או תמיד.⁶ המרדכי מביא את רב האי גאון, שאכן רואה את איסור קול אישה כשייך לקריאת שמע:

³ שם.

⁴ גמרא מקבילה מן התלמוד הירושלמי מתבססת על דרשה בפסוק מנבואת תוכחה של ירמיהו: תלמוד ירושלמי חלה ב, א שמואל אמר קול באשה ערוה. מה טעם? [ירמ' ג ט] "והיה מקול זנותה ותחנף הארץ וגומר".

הגמרא מתייחסת למילה "מקול" כאל "קול" (ולא מלשון קלות), ולהמשך הפסוק כמתייחס לאישה ולא לארץ. כך, הפסוק מתאר את "קול זנותה [של אישה]", בדומה לתיאור קולה של יעל (בבלי מגילה טו ע"א), וכך מייחס לקול האישה מעמד של ערווה.

⁵ הראב"ה מסביר כי הפסוק משיר השירים מהווה בסיס לכך שקולה של אישה הוא בעל פוטנציאל אירוטי ומסיח דעת בעבור גברים בזמן קריאת שמע, אף שלא ניתן לראותו. ראב"ה א ברכות עו

ואומר אני דטעמא דאע"ג [דאף על גב] דאין הקול נראה לעין מיהו הרהור איכא....

⁶ ספר יראים סימן שצב

וכן שוק וקול באשה ערוה ופי[רש] רב האי גאון דכל הני לענין ק"ש [קריאת שמע]

לפי שיטה זו, הדיון במסכת קידושין על קול אישה בהקשר של ברכת שלום עשוי להיות רלוונטי רק לחסידים ולא לאדם הרגיל.⁷ אך האיסור בזמן קריאת שמע או תפילה, לעומת זאת, חל על שמיעת כל קול אישה שעלול להסיח את הדעת.

רבנו אשר (הרא"ש) חולק על כך וטוען כי האיסור הוא כללי ואינו מיוחד לקריאת שמע,⁸ בהתבסס על קריאה פשוטה יותר של הגמרא בקידושין.

רא"ש ברכות ג, לז

אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב פירוש לשמוע ולא לענין ק"ש [קריאת שמע].

השולחן ערוך מזכיר את איסור קול אישה הן בהלכות קריאת שמע (להלן) והן בהלכות הנוגעות לאינטראקציות של גברים עם נשים האסורות עליהם.⁹ פסיקתו מעידה על איסור כללי, לצד זהירות מיוחדת בזמן קריאת שמע.

שירה ודיבור

על איזה סוג קול חל איסור קול אישה?

הפוסקים דנים בשני סוגים שונים של קול שאיסור קול אישה עשוי לחול עליהם: קול השירה, הנחשב כמושך במיוחד, וקול הדיבור, שניתן להשתמש בו באופן שעלול להוביל לאינטימיות יתרה. הראב"ד, המצוטט בדברי הרשב"א, מרחיב זאת:¹⁰

חידושי הרשב"א מסכת ברכות כד.

... "באשתו ובק"ש" [ובקריאת שמע] פירש הראב"ד ז"ל.... פניה ידיה ורגליה וקול דבורה שאינו זמר ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהן ולא טריד, ובאשה אחרת אסור... לשמוע אפי[לן] קול דבורה כדאמרין בקדושין [ע' א'] לישדר מר שלמא לילתא אמר ליה הכי אמר שמואל קול באשה ערוה, ואלא מיהו נראה דדוקא קול של שאלת שלום או בהשבת שלום כי התם דאיכא קרוב הדעת....

קולה היומיומי של האישה, שאליו הגבר רגיל, אינו נחשב כערוה.¹¹ החשש הוא דווקא משימושים

ואמר שמואל קול באשה ערוה דכתיב כי קולך ערב פי[רש] קול של שיר וכל הני פירש רב יהודאי גאון ז"ל לענין ק"ש [קריאת שמע] הלכך אסור לומר ק"ש [קריאת שמע] או דבר קדושה בשמיעת קול שיר של אשה

⁷ שדי חמד מערכת הקוף מב

ולעניות דעתי לולא דברי הרשב"א בחידושיו למסכת ברכות שכתב להוכיח מסוגיא הנ"ל דגם קול דיבור אסור היה אפשר לומר דהוא מדת חסידות וכונתו דכיון דאמר שמואל קול באשה ערוה לכל אדם בקול זמר, אני מחמיר אפילו בקול דבור דאדם חשוב ראוי לו להחמיר וכן ראיתי להרב חוט המשולש

⁸ יש הסוברים כי משמעות הדבר היא שקול אישה אינו אסור בזמן קריאת שמע, אלא רק בזמנים אחרים. שיטה זו אינה מתיישבת עם שאר הגמרא המתייחסת לקריאת שמע כאל זמן שבו אנו מקפידים יותר על עניין ערוה.

⁹ שולחן ערוך אה"ע הלכות אישות כא, א

...ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שערה.

¹⁰ השווה לאוהל מועד, כמה דורות מאוחר יותר, גם הוא מקטלוגיה:

ספר אהל מועד שער קריאת שמע דרך ה

קול באשה אם היא שאלת שלום אסור... קול של זמר אפי[לן] באשתו ערוה.

¹¹ ראב"ה א ברכות עו

וכל הדברים [שהזכרנו למעלה] לערוה דווקא בדבר שאין רגילות להגלות, אבל בתולה הרגילה בגילוי שער לא חיישין, דליכא הרהור, וכן בקולה [לרגיל בו].

מיוחדים בקול, כגון שירה, שיכולים להוביל לעוררות מינית בזמן קריאת שמע או תפילה. לפיכך, איסור שמיעת קול שירת אישה בזמנים אלה חל גם על גבר השומע אישה המותרת לו, כמו אשתו.

הראב"ד מציג חשש נוסף – קול האישה עשוי ליצור קרבה רגשית, קירוב דעת, וזה דבר שאי אפשר שיתקיים בין גבר לאישה שיחסיים ביניהם אסורים ונחשבים לערווה (למשל כאשר האישה נשואה, או רווקה בניה, ¹² למעט מצבים מיוחדים כמו בדייטים). לשיטתו, אסור לגבר להקשיב לקול אישה כאשר בדרך שיכולה ליצור קירוב דעת, העשויה להיות בעייתית מבחינת התוכן או ההקשר.

ערוך השולחן מסביר כי "קירוב הדעת" הוא דווקא בדיבור, ואין הכוונה לשיחה רגילה אלא לדיבור שאמור ליצור חיבה. לאחר מכן הוא מפרט שאיסור קול אישה חל בדרך כלל על קולה הערב של האישה או על קול שירתה, שממנו הגבר נהנה:

ערוך השולחן אה"ע כא, ח

....אין האיסור רק בשאילת שלום שיש בזה קירוב דעת ואהבה.... דבסתם דיבור לא נאסרה עם הנשים ורק בקול ערב שהשומע נהנה מזה

בפועל, השיטה המגבילה את איסור קול אישה לקול "ערב" או לקול שירה התקבלה להלכה, ¹³ כששיקולים הנוגעים לקשר רגשי נדחקו הצידה.

השולחן ערוך מציג את השיטה המתמקדת בשירה בפסיקתו בנושא קול אישה בזמן קריאת שמע.

שולחן ערוך או"ח הלכות קריאת שמע עה, ג

יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קריאת שמע.

נראה כי שירת נשים מהווה קושי הלכתי בעבור גבר הקורא קריאת שמע, בין אם הוא נהנה מהשירה ובין אם לאו. נשים לב שהשולחן ערוך כותב כי "יש להיזהר", ולא "אסור לשמוע", ניסוח שעשוי לרמז על כך שהזהירות המיוחדת בעניין קול אישה בזמן קריאת שמע היא רלוונטית רק לכתחילה. ¹⁴

הרמ"א מרחיב בנוגע להבחנה בין סוגי קולות שונים מעבר לזמן של קריאת שמע. ראשית, הוא כותב שאפילו קול אשתו של הגבר עשוי להיחשב "קול אישה" בעבורו, ככל הנראה בזמן קריאת שמע. לאחר מכן, באמירה כללית יותר, הוא מתבסס על אמירה של רבנו חננאל ¹⁵ כדי להגדיר איזה קול הוא קול שגבר רגיל אליו ולא נחשב כערווה.

רמ"א על שולחן ערוך או"ח עה, ג

¹² השיטה שלפיה איסור קול אישה מתייחס אף לקולותיהן של נשים רווקות בניה רווחת כיום, אף שהיא פחות נמצאת באופן מפורש בפסיקות הראשונים.

משנה ברורה עה

וזמר אשת איש וכן כל העריות לעולם אסור לשמוע וכן פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא ובתולות דידן כולם בחזקת נדות הן משיגיע להן זמן וסת.

בית שמואל אה"ע כא, ד

קול ערוה – אבל קול פנויה או קול אשתו מותר

¹³ בית שמואל אה"ע כא, ד

ודוק[א] קול ערוה אסור אבל קול דיבור שלה מותר

¹⁴ בית יוסף אורח חיים סימן עה

ולענין הלכה נראה דנקטינן כדברי הרמב"ם ומיהו טוב ליזהר לכתחלה ממראית שער ומשמיעת קול זמר אשה בשעת ק"ש.

כף החיים עה, כה

יש להיזהר משמיעת קול זמר וכו' היינו לכתחילה...

¹⁵ הגהות מיימוניות הלכות קריאת שמע פרק ג, טז

...פי' רבנו חננאל.... אבל בתולה הרגילה בגלוי שער לא חיישין דליכא הרהור וכן בקול הרגיל בו:

הגה: ואפי' [לן] באשתו, אבל קול הרגיל בו אינו ערוה.

ייתכן ששיטת הרמ"א מהווה קולא במצב שבו הגבר התרגל לקולה של אישה מסוימת, אפילו בזמן שהיא שרה, כגון בת משפחה גרעינית (נתייחס שוב לנקודה זו [כאן](#)).

אם ניקח את ההיגיון הזה צעד אחד קדימה, ניתן יהיה לטעון שבימינו, בזמן ששירת נשים היא דבר נפוץ יותר, נוכל להתייחס לשירת נשים שגברים שומעים כעניין מקובל ומותר ברוב המקרים. אך הרב עובדיה יוסף מתנגד בתוקף לקו מחשבה זה:

שו"ת יביע אומר א או"ח ו

ואל יקח לבך לומר דהשתא חשיבי כרגילים בקול נשים ואין לחוש להרהור, וכעין מ"ש [מה שכתב] הר"ח [רבנו חננאל] דלרגיל בקול מותר. (אלא דהתם ר"ל [רצונו לומר] קול הרגיל בו שאינו של זמר). שאין לנו לומר דברים אלו מדעתנו כל שאינו מפורש בש"ס ופוסקים.

דברי הרמ"א בנוגע ל"קול הרגיל בו" עשויים להיות מכוונים לקול דיבור רגיל. באופן עקרוני, הרב עובדיה יוסף טוען כי אין לנו הסמכות לטעון שאיסור קול אישה אינו רלוונטי יותר.

שיטה אחרת

בשנים האחרונות, מספר רבנים בני זמננו הציגו שיטה שונה. לדוגמה, ראש ישיבת הר עציון, הרב משה ליכטנשטיין, הציע מבט מחודש על ההבחנה בין דיבור לשירה בהתבסס על שיטת הראב"ד. הוא מציע כי פחות משנה אם הקול הוא קול של שירה או של דיבור, אלא יש לבחון אם מטרתו להוביל לקירוב דעת:¹⁶

הרב משה ליכטנשטיין, בפ"ך ולבבך: עיון הלכתי בסוגיית שירת נשים, תחומין לב 291

אכן, לו היה איסור קול אשה מיוחד לזמר, היה מקום לבעל דין לטעון שהאיסור הוא מוחלט ושללא ניתן לסייגו או לצמצמו. ואולם, היות ואין האיסור מוגבל לזמר אלא נאמר אף בנוגע לדיבור, אזי בעל כרחנו עלינו לצמצמו, כפי שעשה הרשב"א, והחילוק הנאמר ביחס לדיבור תקף גם כלפי זמר, שהרי מעולם לא נאסר זמר בפני עצמו... אמור מעתה, שירה שיש בה משום קירוב הדעת בין איש לאשה או שיש בה להבליט את החושניות הנשית כלפי השומע או ליצור גירוי מיני כלפיו נאסר בשמיעה, אך זמר שאין בו משום קירוב הדעת או הדברים הללו לא נאסר... לכן, בנסיבות שבהם השירה אינה מעוררת לתאוה מינית, אינה מבליטה את הנשיות באופן חושני, והאדם משער בנפשו שאינו בא לידי הרהור עבירה, אין לאסור שמיעת קול אשה בדיבור או בזמר. בהווי החיים הרגיל, משמעות הענין היא שיש לאסור כל מציאות של קלות ראש, הוללות ומתן פורקן יצרי וכן יש לאסור קול אשה במקום קרוב הדעת אך ניתן להתיר שירת נשים בזמירות שבת, השתתפות בטקסים רשמיים שאופיים רציני ופורמלי, שמיעת פרסומות מזדמנות ברדיו, ועוד מצבים רבים. ניתן וראוי במסגרת ההלכה להתיר במקרים הללו והעושה כן נוהג כדת וכדין.

הרב משה ליכטנשטיין, אם כן, טוען כי יש להחיל את איסור קול אישה רק על שירים הגורמים לקירוב הדעת או "מבליטה את הנשיות [של הזמרת] באופן חושני", עניין שמציף שיקולים נוספים הקשורים לצניעות.

הרב משה ליכטנשטיין שיתף אותנו בהודעה ששלח לרב קהילה, שבה הוא מסביר כי הגורם השני עשוי להתרחב במצב שבו אישה משמשת כסולנית גם כאשר אין קירוב הדעת ממש, אם כי הדבר תלוי

¹⁶ ניתן למצוא [כאן](#).

בהקשר ספציפי. בדיונו בנושא, הגיע הרב דוד ביגמן למסקנה דומה.¹⁷

הרב דוד ביגמן, לאיזה עניין נאמר קול באישה ערוה

ניתן לסכם: אפשר להקל בשמיעת קול זמר של אישה כאשר יש אומדנא ברורה של הקשבה תמימה לשירה תמימה. אומדנא זו תלויה בחמישה תנאים: הקשר, אוירה הולמת, המילים של השיר, הסגנון המוסיקאלי, הלבוש ושפת הגוף.

ראינו כי שירה ממניעים שאינם טהורים באווירה שאינה הולמת אסורה על כלל היהודים, ולא רק על נשים.

הזמרת הישראלית אביטל מקלס משתפת בתובנותיה לגבי האופן שבו הפוטנציאל לאינטימיות שנוצר בשירה משפיע על החלטותיה האישיות לגבי היכן להופיע:¹⁸

אביטל מקלס, בראיון לוורדה אפשטיין, 'לספור את הכוכבים', Jerusalem Post, 11 November, 2014

בשנים האחרונות התחלתי להבין טוב יותר את המורכבות של [קול אישה], ואתגרתי את עצמי יותר מול השאלה אם אני רוצה לצאת ולהופיע מול קהל מעורב... אחרי מחשבה רבה הגעתי להחלטה שעדיין אמשיך להופיע רק מול נשים, והסיבה האישית שלי היא... ישנה אינטימיות מסוימת שאני רוצה להביא לבמה. אני רוצה להיות אינטימית לחלוטין עם הקהל שלי, ואינני רוצה ששום דבר יחסום זאת. אני רוצה להיות פתוחה לגמרי, ואני מרגישה פתוחה לגמרי מול קהל של נשים בלבד.

למרות טיעוניו של הרב משה ליכטנשטיין, השיטה ההלכתית המתייחסת לאיסור קול אישה כחל על שירה של אישה באופן כללי, עם או בלי קירוב הדעת, נותרה השיטה הרווחת.

[בחלק הבא](#) נבחן לעומק על מי חל איסור קול אישה, ומה משמעות הדבר בעבור נשים.

העמקה נוספת

- ביגמן, הרב דוד, לאיזה עניין נאמר קול באישה ערוה. ניתן למצוא [כאן](#).
- ג'סטר, הרב חיים, "הפרמטרים לקול אישה". ניתן למצוא [כאן](#).
- הבר, הרב שמואל. *עת צנועים חכמה*, כרך ב. קרני שומרון, 2007.
- ליכטנשטיין, הרב משה, "בפיך ובלבבך: עיון הלכתי בסוגיית שירת נשים." ניתן למצוא [כאן](#).

¹⁷ ניתן למצוא [כאן](#). לטענת הרב ביגמן, כל שיר ששרה אישה בהקשר תמים מתוך כוונה תמימה אינו נחשב לקול אישה. ראינו כי שירה ממניעים שאינם טהורים באווירה שאינה הולמת אסורה על כלל היהודים, ולא רק על נשים.

¹⁸ ניתן למצוא [כאן](#).